

Jacek J. Pawlik SVD¹
jacek.pawlik@uwm.edu.pl
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
ORCID: 0000-0003-2142-9976

**Naukowe pasje misyjne.
Odchodzący nestorzy misjologii z kręgu księży
werbistów**

Academic Missionary Passions.

The Departed Seniors of Missiology from the Circle
of the Divine Word Society

Cytacja: Pawlik J.J., 2022, *Naukowe pasje misyjne. Odchodzący nestorzy misjologii z kręgu księży werbistów*, Nurt SVD, t. 151, nr 1, s. 20-35

Streszczenie

Artykuł przedstawia sylwetki trzech (zmarłych w 2021 roku) werbistów, którzy wstawili się w dziedzinie szeroko pojmowanej misjologii. Są to: ks. Lawrence Nemer SVD – historyk Kościoła i ekumenista, wykładowca w Catholic Theological Union w Chicago oraz Yarra Theological Union w Melbourne, rektor Londyńskiego Instytutu Misyjnego; ks. Andreas Bsteh SVD – promotor dialogu międzyreligijnego w Austrii, wykładowca w Philosophisch-Theologische Hochschule St. Gabriel w Mödling pod Wiedniem, organizator konferencji z wyznawcami religii niechrześcijańskich i redaktor kilkunastu monografii związanych z dialogiem; ks. Franz-Josef Eilers SVD – specjalista w zakresie komunikacji, założyciel i redaktor czasopisma *Communicatio Socialis*, wykładowca w Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Tagaytay koło Manili i innych instytucjach akademickich Filipin, sekretarz ds. komunikacji w FABC, autor kilku podręczników. Zaprezentowani werbiści

¹ Misjonarz-werbista; etnolog, religioznawca, profesor nauk humanistycznych; kierownik Katedry Teologii Moralnej i Nauk o Rodzinie i Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; badania terenowe w Togo; zainteresowania badawcze: antropologia miasta, religie afrykańskie i ich dynamika, religia a polityka, symbol – *sacrum* – rytuał.

rozpoczęli działalność naukową po Soborze Watykańskim II, włączając się w odnowę misyjnej działalności Kościoła.

Słowa kluczowe: dialog międzyreligijny, historia Kościoła, komunikacja społeczna, misjologia, werbiści.

Abstract

This article presents the profiles of SVD missionaries who died in 2021 and became famous in the field of missiology in its broadest sense. They are: Fr Lawrence Nemer SVD – Church historian and ecumenist, lecturer at the Catholic Theological Union in Chicago and at the Yarra Theological Union in Melbourne, rector of the London Missionary Institute, Fr. Andreas Bsteh SVD – a tireless propagator of interreligious dialogue in Austria, long-time lecturer at the Philosophisch-Theologische Hochschule St. Gabriel in Mödling near Vienna, organizer of numerous conferences with non-Christian believers and editor of several monographies on dialogue, and Fr. Franz-Josef Eilers SVD – a specialist in communication, founder and editor of the journal “Communicatio Socialis”, lecturer at the SVD Theological Seminary in Tagaytay near Manila and at several other academic institutions in the Philippines, secretary for communication at the FABC, and author of numerous textbooks. These figures began their scholarly activities immediately after the Second Vatican Council and were actively involved in the work of renewing the missionary activities of the Church.

Keywords: missiology, Church history, interreligious dialogue, social communication, Society of the Divine Word.

Wstęp

„Kiedy odchodzi starzec, umiera z nim cała biblioteka”² – (cyt. za: Touré i Mariko, 2005, s. 57) – napisał kiedyś Amadou Hampâté Bâ, malijski pisarz i etnolog, mając na uwadze przekaz ustny mądrości afrykańskiej, który przez długie wieki odgrywał decydującą rolę w zachowaniu niematerialnego dziedzictwa, tradycji i umiejętności. Zakres strat można by poszerzyć do trzech bibliotek, gdy weźmiemy pod uwagę odejście z tego świata w 2021 roku trzech zasłużonych misjologów werbistów. Osoby te to: Lawrence Nemer, Andreas Bsteh oraz Franz-Josef Eiler. Specjalizowali się oni odpowiednio w historii Kościoła, religiologii, jak również w dziedzinie mediów. Ich szczególne zainteresowanie stanowiły misje, a wspólnym mianownikiem była misjologia jako interdyscyplinarna dziedzina wiedzy. Te trzy wybitne

² „Chaque fois qu’un vieillard meurt, c’est une bibliothèque qui a brûlé”.

postacie rozpoczęły działalność naukową mniej więcej w tym samym czasie, bezpośrednio po Soborze Watykańskim II. Zachwyceni nowym spojrzeniem, na jakie pozwalały dekrety Soboru, stali się emblematycznymi figurami ekumenizmu, dialogu międzyreligijnego oraz komunikacji ewangelicznej.

Przedstawienie ich sylwetek ma na celu nie tylko uchronienie tych postaci i ich dzieła od zapomnienia, ale również na wskazanie setek, a może tysięcy innych, którzy w zapale odnowy posoborowej podejmowali przeróżne, bardzo często odważne inicjatywy na polach nie do końca zbadanych, ale przez Sobór otwartych i szkicowo zarysowanych. Byli to tropiciele znaków czasu, uzdolnieni do podjęcia ważnych zadań przez koincydencję dojrzałości naukowej z ważnym okresem w historii Kościoła, a także przez kontakt i kierownictwo ze strony wybitnych naukowców, którzy ich formowali.

1. Lawrence Nemer SVD (1932-2021)³

Urodził się 24 listopada 1932 roku jako jedno z siedmiorga dzieci Boleśława i Marii z domu Nowak Niemierowiczów⁴, polskich emigrantów w Chicago. Mając 13 lat, wstąpił do niższego seminarium księży werbistów w miejscowości East Troy w Wisconsin. Dnia 8 września 1950 roku rozpoczął nowicjat w Misyjnym Seminarium Księży Werbistów w Techny (Chicago), w 1952 roku złożył pierwsze śluby zakonne, zaś osiem lat później otrzymał święcenia kapłańskie z rąk Alberta kard. Meyera, ówczesnego arcybiskupa Chicago.

Już w czasach seminaryjnych odznaczał się zdolnościami dydaktycznymi. W 1958 roku jako seminarzysta uczył literatury angielskiej w kolegium braci zakonnych w Techny. Pomagał kolegom w nauce języka łacińskiego. Przez wakacje pracował nad pracą magisterską z literatury amerykańskiej na katolickim uniwersytecie DePaul w Chicago.

Po święceniach został posłany na studia z zakresu misjologii do Rzymu. W 1962 roku uzyskał licencjat z misjologii na Uniwersytecie Gregoriańskim. Z okresu studiów w Rzymie wspomina profesorów, którzy mieli wpływ na jego rozwój naukowy. Pierwszy z nich to Prudencio Damboriena SJ, ówczesny dziekan wydziału misjologii, który specjalizował się w historii i teologii protestantyzmu w Ameryce

³ Życiorys na podstawie: Nemer, 2009 i nekrologu *Internationally...*, 2021.

⁴ Ze względu na trudności w wymawianiu Lawrence zmienił nazwisko na uproszczoną formę „Nemer”.

Łacińskiej. „Uświadomił nam, jak bardzo podobne mamy doświadczenia misyjne (protestanci i katolicy), jak bardzo nasze teologie się zbiegają i że powinniśmy nie tylko się wzajemnie szanować, ale też uczyć się jedni od drugich i współpracować, ponieważ każdy z nas związany jest z Chrystusem. [...] Nauczyłem się od niego, że autentyczna misja Chrystusa musi być ekumeniczna – lekcji tej nigdy nie zapomniałem” (Nemer, 2009, s. 39).

Inna wybitna postać, której żadnemu misjologowi nie trzeba przedstawiać – a o której wspomina Nemer – to Joseph Masson SJ. Na Uniwersytecie Gregoriańskim prowadził on w tamtym czasie zajęcia z teologii misji, a swoje nauczanie osadzał w tajemnicy Trójcy Świętej. Zwrócenie uwagi na *missio Dei*, na ruch Boga, posyłającego na świat Syna i Ducha, z którego początek bierze ruch pielgrzymującego Kościoła – posyłającego z kolei ludzi, aby dali świadectwo w imię Ojca, Syna i Ducha Świętego – w okresie przedsoborowym było myślą nowatorską, dojrzewającą w kręgach głównie protestanckich.

We wrześniu 1962 roku Nemer wrócił do Chicago i rozpoczął wykłady z misjologii, historii Kościoła i liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym Księża Werbistów w Techny. Przez osiem lat związany był z tym seminarium, które w 1970 roku, wraz ze zmniejszającą się liczbą seminarzystów, odważną decyzją przełożonych zostało zamknięte, zaś studentów przeniesiono do Catholic Theological Union (*You're hungry...*, 2020)⁵ w centrum Chicago. Ks. Nemer przygotowywał i nadzorował to przeniesienie. Jednocześnie zasilił kadry CTU w Chicago.

W międzyczasie – w latach 1964-1965 – Nemer studiował historię Kościoła na Uniwersytecie Katolickim Ameryki w Waszyngtonie, co uwieńczył tytułem magistra na podstawie pracy *Religijny protektorat francuski w Chinach*. Studia w zakresie historii Kościoła kontynuował na uniwersytecie w Cambridge w Anglii w latach 1973-1976, które ukończył obroną rozprawy doktorskiej opublikowanej w 1981 roku pt. *Anglican and Roman Catholic Attitudes on Mission. A Historical Study of Two English Missionary Societies in the Late Nineteenth Century (1865-1885)* (Nemer, 1981)⁶.

Po powrocie do Stanów Zjednoczonych przez następne dwie dekady Nemer uczył historii Kościoła w CTU, otrzymując tytuł

⁵ Wyższa Szkoła Teologiczna CTU, o profilu międzykulturowym, ekumenicznym i międzyreligijnym, przygotowuje kadry Kościoła, które mają stać się transformującą siłą w Kościele i świecie.

⁶ Praca ta została również opublikowana online przez Cambridge University Press w 2009 roku.

profesora w 1985 roku. W latach 1982-1990 był dyrektorem kierunku misjologii (World Mission Studies).

W 1991 roku przeniósł się do Australii, gdzie przez następne 30 lat, z sześcioletnią przerwą, wykładał historię Kościoła i misjologię w Yarra Theological Union w Melbourne (*About VTU...*, 2020)⁷.

Poza prowadzeniem wykładów i pracy naukowej w kolegium Nemer prowadził liczne warsztaty, odczyty, spotkania oraz rekolekcje w Indiach, Hongkongu, na Tajwanie, w Japonii, Indonezji, na Filipinach, w Wietnamie i na Nowej Gwinei, przez co był znanym naukowcem, głównie w Azji i Australii. Był też założycielem Australian Association for Mission Studies oraz naczelnym redaktorem Australian Journal for Mission Studies.

W latach 1998-2004 został powołany na rektora Londyńskiego Instytutu Misyjnego (Prior, 2008; Nemer, 2008)⁸, założonego przez siedem zgromadzeń zakonnych w celu formowania misjonarzy. Dla Namera oznaczało to przede wszystkim poznanie kontynentu afrykańskiego poprzez kontakty z afrykańskimi studentami oraz wizytami w Kenii, Etiopii i Republice Południowej Afryki. W tym okresie (przez dwa lata) był przewodniczącym Brytyjskiego i Irlandzkiego Stowarzyszenia Studiów Misyjnych.

Poza wspomnianą pracą doktorską w dorobku Namera znajduje się kompendium historii misji *The Great Age of Mission. Some Historical Studies in Mission History* (Nemer, 2013). Jest to zbiór wybranych artykułów, napisanych głównie po 2005 roku, dotyczących zarówno męskich zgromadzeń zakonnych, jak i tak szerokich terytoriów, jak Oceania czy region Pacyfiku. „Celem badań historycznych i nauczania Namera było wzbudzenie u studentów dialogu z historią Kościoła, jak na przykład dostrzeżenie zaangażowania misyjnego ludów i jednostek, otwartość na okoliczności i emfaza na misyjną duchowość. [...] Chęć przyciągnięcia uwagi studentów na historię Kościoła wyrażała się na różne sposoby, począwszy od pierwszego przeznaczenia do pracy w Misyjnym Seminarium Duchownym w Techny w 1962 roku” (Dries, 2015, s. 596). Nemer kładł szczególny nacisk na wpływ i konsekwencje, jakie na pracę misyjną wywarł Sobór Watykański II.

Jednym z istotnych czynników, który oddziaływał na rozumienie misji przez Namera, była wymiana myśli z naukowcami protestanckimi. Jednym z pierwszych był Robert Pierce Beaver (1906-1987), pastor *Evangelical and Reformed Church* w Stanach Zjednoczonych, misjonarz

⁷ Założone w 1971 roku, początkowo było to międzyzakonne seminarium duchowne, obecnie jest to kolegium na pełnych prawach uniwersyteckich.

⁸ Instytut ten istniał od 1967 do 2007 roku.

w Chinach, wybitny historyk Kościoła i misji. Był on profesorem Divinity School na Uniwersytecie Chicagowskim od 1953 roku i założycielem *International Bulletin of Mission Research*⁹ w 1950 roku. Nemer z wielkim entuzjazmem opisuje pierwsze spotkanie z tym człowiekiem. Krótco po Soborze Watykańskim II Beaver przyjął zaproszenie do wygłoszenia wykładu na temat dialogu międzyreligijnego w seminarium w Techny. Spotkanie to stanowiło duże przeżycie dla obu stron. Werbiści byli zachwyceni podejmowaniem znanej osobistości ze świata nauki, a Beaver okazał wzruszenie spotkaniem w siedzibie misjonarzy Słowa Bożego, których znał z czasów pracy w Chinach (Nemer, 2009, s. 40). Dla Namera spotkanie to stanowiło początek owocnej wymiany naukowej, ale też znajomość z Beaverem otworzyła mu drzwi do amerykańskich stowarzyszeń misjologów, których był zwykle pierwszym katolickim członkiem. Beavera ceniono nie tylko jako naukowca, ale również jako człowieka dialogu, utrzymującego kontakty i organizującego spotkania między przedstawicielami różnych denominacji chrześcijańskich i religii.

Inna wybitna postać z kręgu protestanckiego, z którą Nemer prowadził intensywną wymianę naukową podczas studiów w Cambridge, to Max Alexander Cunningham Warren (1907-1977), wieloletni sekretarz generalny (1942-1963) protestanckiego Church Missionary Society (CMS). Znajomość z nim związana była z redakcją pracy doktorskiej, w której Nemer porównywał działalność CMS i misjonarzy z Mill Hill w XIX wieku. Nemer wspomina: „Max był najbardziej pozytywnym, uprzejmym, wyrozumiałym, wnikliwym, duchowym i zaangażowanym misjonarzem i teologiem misji, jakiego kiedykolwiek spotkałem. Przekazał mi nie tylko wgląd w CMS, jakiego bym nigdy nie uzyskał na podstawie literatury, ale też umożliwił docenienie ruchu ewangelicznego, który tak bardzo był inspirowany przez protestancki ruch misjonarski” (Nemer, 2009, s. 41).

Powstała praca doktorska miała charakter ekumeniczny. Podjęte porównanie sytuacji misji z XIX wieku pokazało, jak bardzo zbliżone były strategie misjonarskie, choć przepaść strukturalna była oczywista. Budowanie mostów między denominacjami oraz dialog międzyreligijny stanowiły priorytety w życiu Lawrence’a Namera, który w ten sposób wyrażał swój zapał misyjny i przynależność do Zgromadzenia Słowa Bożego. Zmarł on 9 czerwca 2021 roku w Marsfield koło Sydney w Australii¹⁰.

⁹ Oryginalna nazwa czasopisma brzmiała: *Occasional Bulletin from the Missionary Research Library*, zmieniona w 1977 roku na: *International Bulletin of Missionary Research*. Aktualna nazwa: *International Bulletin of Mission Research* została przyjęta w 2016 roku.

¹⁰ Dalsze szczegóły dotyczące życia i działalności L. Namera zob. Fishburn i in., 2016.

2. Andreas Bsteh SVD (1933-2021)¹¹

Urodził się 15 listopada 1933 roku w Wiedniu jako czwarte z ośmiorga dzieci lekarza Otto Bsteha i Louisy z domu Domanig. Po maturze rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie w Innsbrucku, lecz wkrótce, w 1954 roku, wstąpił do nowicjatu Księży Werbistów w Domu Misyjnym Sankt Gabriel w Mödling pod Wiedniem. Rok później kontynuował studia w Philosophisch-Teologische Hochschule Sankt Gabriel. Po ukończeniu studiów 7 maja 1959 roku został wyświęcony na kapłana.

Bezpośrednio po święceniach został duszpasterzem zagranicznych studentów w Wiedniu. Funkcję tę pełnił do roku 1961. Był inicjatorem założonego przez Franza kard. Königa w 1959 roku Afro-azjatyckiego Instytutu (Afro-Asiatische Institut in Wien), który stał się miejscem spotkań ludzi z całego świata, promującym dialog między różnymi kulturami i religiami. W roku 1961 rozpoczął studia doktorskie na Uniwersytecie w Innsbrucku, uwieńczone w 1965 roku pracą doktorską z wyróżnieniem, napisaną pod kierunkiem Karla Rahnera SJ na temat uniwersalności zbawienia (Bsteh, 1966). Tego samego roku został wykładowcą teologii fundamentalnej w macierzystej Hochschule Sankt Gabriel. Jako dyrektor studiów (Dekan) w latach 1971-1986 zreformował program nauczania i doprowadził do uzyskania praw państwowych przez tę uczelnię. Ponadto w latach 1973-2009 był dyrektorem tamtejszej biblioteki, zaś w latach 1975-2009 również dyrektorem muzeum misyjno-etnograficznego.

Poświęcił się w szczególny sposób dialogowi międzyreligijnemu. Od 1975 do 1992 roku był współorganizatorem Naukowych Dni Teologii Religii St. Gabriel (Religionstheologischen Studententagen St. Gabriel), o których znaczeniu naukowym i aktualności poruszanej tematyki świadczą tytuły pokonferencyjnych publikacji: *Uniwersalne chrześcijaństwo w obliczu pluralistycznego świata* (Bsteh, 1976), *Bóg chrześcijaństwa i islamu* (Bsteh, 1978), *Zbawienie w chrześcijaństwie i buddyzmie* (Bsteh, 1982), *Był jako ofiara w chrześcijaństwie i hinduizmie* (Bsteh, 1984), *Dialog w sercu chrześcijańskiej teologii* (Bsteh, 1987), *Wiara, która poszukuje spotkania* (Bsteh i Bürkle, 1992).

Z inicjatywy ks. Bsteha powstał w 1991 roku Instytut Teologii Religii (Religionstheologische Institut St. Gabriel), którego celem było rozwinięcie działalności na rzecz dialogu międzyreligijnego. Znaczące przedsięwzięcie stanowiło zorganizowanie w latach 1992-1998 sześciu

¹¹ Życiorys oparty na nekrologu *Trauer...*, 2021 oraz wspomnieniu prof. dr. Adela Theodora Khoury *Peace...*, 2021.

Religionstheologischen Akademien St. Gabriel – czyli rocznych cykli wykładów na obrany temat. Ich celem było pogłębienie znajomości wielkich religii świata: islamu, hinduizmu, buddyzmu. Na wykłady zapraszano specjalistów w zakresie tych religii. Po cyklu poświęconym danej religii przez następny rok dawano możliwość chrześcijańskim teologom, by wypowiedzieli się na temat podstawowych prawd wiary, aby w ten sposób stworzyć solidną bazę dla dialogu. Owocem tych akademii jest sześć tomów powstałej serii wydawniczej „Studien zur Religionstheologie”¹².

Dalszy rozwój Instytutu związany był z rosnącym znaczeniem islamu. Z inicjatywy ówczesnego ministra spraw zagranicznych Austrii Aloisa Mocka, przy współpracy z instytucjami państwowymi oraz naukowcami Uniwersytetu Wiedeńskiego, zorganizował Bsteh serię międzynarodowych konferencji na temat dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego (Internationale Christlich-Islamische Konferenz). Pierwsza z nich dotyczyła pokoju¹³ i odbyła się w pałacu Hofburg w Wiedniu w 1993 roku, gromadząc około 50 specjalistów z krajów islamskich i z Zachodu. Ważnym osiągnięciem tej konferencji było powstanie austriacko-irańskiej grupy roboczej, która spotykała się wielokrotnie, a także zorganizowała w Teheranie konferencję na temat sprawiedliwości w relacjach międzynarodowych i międzyreligijnych z perspektywy islamskiej i chrześcijańskiej. Druga konferencja tej serii odbyła się w maju 1997 roku z inicjatywy nowego ministra spraw zagranicznych i wicekanclerza Wolfganga Schüssela pod hasłem: Świat dla wszystkich¹⁴.

W czasie tego wydarzenia zrodziła się inicjatywa przeprowadzenia spotkań między chrześcijanami a muzułmanami jako Vienna International Christian-Islamic Round Table, które zaowocowały zorganizowaniem pięciu plenarnych konferencji w latach: 2000, 2002, 2004, 2006 (Bsteh i Mahmood, 2003, 2004, 2006, 2007) i 2008. Trzy pierwsze spotkania odbyły się w Wiedniu, dwa kolejne w Sankt Gabriel. Ostatnie z nich miało szczególne znaczenie. Jego celem było dokonanie bilansu ponad 30-letniej działalności w zakresie dialogu między chrześcijańskimi a muzułmańskimi wspólnotami przy zaangażowaniu wielu

¹² O islamie: (Bsteh, 1994a; Bsteh, 1996), o hinduizmie: (Bsteh, 1997; Bsteh, 1998), o buddyzmie: (Bsteh, 2000; Bsteh, 2001). Ukazało się również ich tłumaczenie angielskie, ponadto dwa pierwsze wyszły w języku arabskim.

¹³ Akta tej konferencji wydano w serii „Beiträge zur Religionstheologie”, nr 8 (Bsteh, 1994b).

¹⁴ Akta tej konferencji wydano w serii „Beiträge zur Religionstheologie”, nr 9 (Bsteh, 1999).

naukowców reprezentujących nie tylko teologię i religioznawstwo, ale również nauki społeczne, polityczne oraz ekonomiczne. Namacalnym świadectwem tego bilansu był wspólnie zredagowany manifest, który w 10 tezach określa zasady dialogu międzyreligijnego (*Manifest...*, 2008).

Wspomnieć również należy zainicjowany przez Bsteha Vienna International Christian- Islamic Summer University, spotkania studentów z całego świata, organizowane od 2008 roku co dwa lata, w celu wymiany poglądów na temat różnic i podobieństw swych religii (*Vienna Christian-Islamic...*, 2020). W roku 2013 ks. Andreas Bsteh opublikował dokumentację swej naukowej drogi (Bsteh, 2013). Był odznaczony orderem zasługi Republiki Austriackiej Landu Wien i gminy Maria Enzersdorf. W 2014 roku otrzymał pamiątkową nagrodę Kurta Schuberera za promowanie porozumienia międzyreligijnego. Zmarł 9 czerwca 2021 roku w Mödling.

3. Franz-Josef Eilers (1932-2021)¹⁵

Urodził się 11 maja 1932 roku w Emsdetten k. Münster. W 1945 roku rozpoczął naukę w niższym seminarium duchownym księży werbistów w Bad Driburg. Po maturze w 1953 roku odbył nowicjat w St. Augustin, a następnie rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne. W 1955 roku złożył pierwsze śluby zakonne, a w 1959 roku śluby wieczyste i w tym samym roku został wyświęcony na kapłana. Po rocznej praktyce pastoralnej w Steylu oraz roku posługi jako socjusz został skierowany na studia na Uniwersytecie w Münster (Westfälische Wilhelms-Universität Münster). Jako podstawowy kierunek wybrał dziennikarstwo, a ponadto studiował historię sztuki i misjologię, z której uzyskał licencjat w 1964 roku.

Już w czasie studiów seminaryjnych przejawiał zainteresowania dziennikarstwem. Jeszcze w latach szkolnych wydawał periodyk studencki *Kleiner Driburger Anzeiger*, zaś w seminarium zgromadził wokół siebie grupę 20 studentów, którzy redagowali listy i raporty misjonarzy, reprodukowali zdjęcia, pisali komunikaty prasowe. Te zainteresowania związane z informowaniem o istotnych wydarzeniach nasiliły się podczas studiów w Münster. Ich celem było dostarczanie szczegółowych informacji na temat misji do prasy, mediów i struktur komunikacyjnych w służbie Kościołowi.

W ramach przygotowania pracy doktorskiej Eilers spędził osiem miesięcy w Nowej Gwinei oraz trzy miesiące na Filipinach, w Japonii,

¹⁵ Życiorys na podstawie: Tauchner, 2021.

na Tajwanie, w Hongkongu, Makau i w Indiach. Pracę doktorską na temat publicystyki niepiśmiennych kultur w Północno-Wschodniej Nowej Gwinei obronił w Instytucie Dziennikarstwa w Uniwersytecie w Münster pod kierunkiem prof. Hendricusa J. Prakkego w 1967 roku (Eilers, 1967).

Po studiach Eilers przez cztery lata (1967-1971) pracował w domu generalnym Zgromadzenia Słowa Bożego w Rzymie jako sekretarz ds. komunikacji odpowiedzialny za publikacje, będąc jednocześnie aktywnym członkiem w Catholic Communication Associations UCIP (prasa), UNDA (radio i telewizja), OCIC (film). Współpracował przy zakładaniu Centre for the Study of Communication and Culture w Londynie, wykładał na Uniwersytecie Gregoriańskim i w Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie, w 1969 roku pełnił funkcję sekretarza ds. komunikacji przy Światowej Radzie Kościołów w Genewie, w 1971 roku założył w Aachen Catholic Media Council (CAMECO), której był dyrektorem do 1985 roku.

W roku 1968, inspirowani soborowym dekretem *Inter mirifica*, Eilers wraz z Michaeliem Schmolem i Karlem R. Höllerem założyli czasopismo „Communicatio Socialis”, którego Eilers był redaktorem naczelnym do 2002 roku. Zgodnie z jego zamysłem czasopismo to miało dostarczać informacji z całego świata dotyczących wydarzeń związanych z Kościołem. Od 2013 roku periodyk nosi podtytuł: Publication for Media Ethics and Communication in the Church and Society. To ukierunkowanie na etykę mediów rozumiane jest jako motywowana chrześcijaństwem współczesna służba Kościołowi. Redakcja periodyku rozumie trwające przemiany w zakresie mediów jako wyzwanie etyczne. Wraz z mediatyzacją i digitalizacją komunikacji społecznej wzrasta konieczność krytycznej i etycznej refleksji w tej dziedzinie. Główne tematy „Communicatio Socialis” powinny być interdyscyplinarne i otwierać dyskusję na temat etyki mediów (Communicatio Socialis, 2019).

Od 1985 roku Eilers zaangażował się w prace nad programem formacji w zakresie komunikacji na szczeblu Zgromadzenia Słowa Bożego. Wkrótce podjął próbę otwarcia jednostki badawczej, zajmującej się interdyscyplinarnymi studiami na temat komunikacji międzykulturowej w Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Augustin. Jego pomysł spotkał się z brakiem zainteresowania, co spowodowało pewne rozczarowanie Eilersa i skłoniło go do opuszczenia Niemiec.

Od 1988 roku był profesorem komunikacji społecznej i misjologii w Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Tagaytay koło Manili. Z Filipinami będzie związany do końca życia. Jego tamtejsza

działalność nie ograniczała się do seminarium werbistowskiego. Był kierownikiem studiów magisterskich w zakresie komunikacji pastoralnej na Uniwersytecie św. Tomasza w Manili, wykładał w CICM Maryhill School of Theology i Don Bosco Center of Studies, a także na Uniwersytecie Filipin Los Banos (prowincja Laguna). Od 2010 roku był dyrektorem Asian Research Center for Religious and Social Communication w St. John's University w Bangkoku.

Franz-Josef Eilers SVD ma w dorobku naukowym wiele publikacji. Pomijając liczne artykuły, komentarze i opracowania publikowane w *Communicatio Socialis*, na szczególną uwagę zasługują jego prace związane z komunikacją międzykulturową i bardzo liczne opracowania dokumentów Federacji Azjatyckich Konferencji Biskupów. Są to pozycje publikowane w języku angielskim, ale niektóre z nich wydano w tłumaczeniach na język włoski, filipino i wietnamski. Ponadto niektóre z nich doczekały się kilku wydań. Warto wspomnieć o dwóch grupach publikacji Eilersa. Pierwsza z nich dotyczy podręczników komunikacji społecznej, druga zaś to publikacje dokumentów.

W pierwszej grupie na uwagę zasługuje *Communicating in Community* (Eilers, 2009), o której znaczeniu świadczą cztery wydania na samych Filipinach. Jest to podręcznik przeznaczony dla seminariów duchownych i religijnej formacji w zakresie komunikacji. Książkę tę wydano również w Indiach, a także w tłumaczeniu na języki włoski i indonezyjski. Czwarte wydanie zostało poszerzone o edukację mediów digitalnych, satelitarnych oraz internetową, a ponadto o uaktualnione statystyki. Wartość tej książki polega na systematycznym wykładzie teologii komunikacji oraz praktycznym przedstawieniu teorii i koncepcji ludzkiej komunikacji.

Kontynuacją omawianego podręcznika jest pozycja *Communication in Ministry and Mission* (Eilers, 2004). Część, która dotyczy relacji Kościoła do komunikacji, została poszerzona o wymiar pastoralny i ewangelizacyjny. Monografia ta jest pierwszą próbą rozszerzenia pola komunikacji pastoralnej. Doczekała się ona również tłumaczenia na języki: włoski, indonezyjski, wietnamski.

W tej samej grupie monografii należy wspomnieć *Communicating Between Cultures* (Eilers, 2012). Specyfika tego podręcznika polega na tym, że zagadnienia komunikacji międzykulturowej ukazuje z perspektywy chrześcijańskiej i teologicznej. Ponadto książka ta (wydana w Indiach i Indonezji) sprawdziła się jako podręcznik w wielu seminariach duchownych i na uniwersytetach.

Druga grupa publikacji obejmuje materiały źródłowe, wyniki badań, programy pastoralne, a przede wszystkim dokumenty

Federacji Azjatyckich Konferencji Biskupów (FABC) i jej Biura Komunikacji Społecznej. Na szczególną uwagę zasługuje zbiór dokumentów Kościoła, dotyczących komunikacji społecznej, na przykład: *Communicating Church* (Eilers, 2011), *Church and Social Communication Basic Documents 1936-2014* (Eilers, 2014), *Church and Social Communication in Asia – Documents, Analysis, Experiences* (Eilers, 2008). Wiele publikacji pod redakcją Eilersa jest pokłosiem prac Federacji Azjatyckich Konferencji Biskupów, dotyczących jednak zawsze komunikacji społecznej czy to w formacji seminarialnej, czy w służbie kapłańskiej, czy też wśród młodzieży, w radio, w dialogu i w religijnej tradycji Azji (*Federation of Asian Bishops' Conferences...*, 2022).

Przebojowość i pracowitość Eilersa były zaskakujące. Mimo postępującego wieku efektywnie realizował najgłębsze przekonania o decydującym znaczeniu komunikacji społecznej w dziele misyjnym i w procesie ewangelizacji. W 2018 roku w uznaniu zasług za wyjątkowy wkład do dzieła kościelnej i społecznej komunikacji, a ponadto doceniając stworzone przez niego instytucje kościelnej komunikacji, ks. Franz-Josef Eilers SVD został wyróżniony specjalną nagrodą (Asia Communication Award for Transformative Leadership) przez Asian Media Information and Communication Center (AMIC). U uzasadnieniu czytamy: F.J. Eilers „zajmuje miejsce między wieloma naukowcami i teologami Kościoła, którzy nakreślili komunikację Boga w historii zbawienia. Do jednych z jego najważniejszych osiągnięć należy zaliczyć wyjaśnienie nowych koncepcji pastoralnej i ewangelizacyjnej komunikacji. Po pięciu dekadach posługi kapłańskiej doczekał się, że jego książki są w użyciu jako standardowe odniesienia w misjologii oraz komunikacji międzykulturowej. Jest znanym i znaczącym autorem w literaturze i dyskusjach na temat teologii komunikacji” (*Tribute to Fr. Franz-Josef Eilers...*, 2021). Zmarł 13 stycznia 2021 roku w Manili.

Zakończenie

To szkicowe przedstawienie życia i działalności z pewnością niezwykłych postaci ukazuje ich zaangażowanie w dzieło misyjne na polu naukowym, przełożenie powołania misyjnego na konkretne działania w zakresie ekumenizmu, dialogu międzyreligijnego i komunikacji Ewangelii, jak również intensyfikację wysiłków w celu formowania i przygotowania do tych działań. Być może istotnym czynnikiem ich aktywności była przynależność do Zgromadzenia Słowa Bożego, dla którego misja *ad gentes* jest podstawą, motorem i celem istnienia. Sobór

Watykański II miał dla tego Zgromadzenia kluczowe znaczenie, gdyż dał podstawy pod nową wizję misji, skłonił do odnowienia konstytucji i motywacji misyjnej. Przedstawieni naukowcy, zmarli w 2021 roku, nie wyczerpują grona tych, którzy z nowym zapałem podjęli głoszenie Słowa w nowym formacie. Mówiąc o werbistach, nie można tu nie wspomnieć ks. Feliksa Zapłaty, założyciela sekcji misjologii na ATK (dziś UKSW). Także współcześnie misjologia stoi przed zadaniem poszukiwania nowych form ewangelizacji, które będą się zmieniać wraz z rozwojem cywilizacyjnym, ale cel pozostanie niezmienny – będzie to głoszenie Królestwa Bożego.

Bibliografia

- About VTU. Visvesvaraya Technological University*, 2020 [on-line], <https://vtu.edu.au/about/> [dostęp: 3.07.21].
- Bsteh A. (red.), 1976, *Universales Christentum angesichts einer Pluralen Welt*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1978, *Der Gott des Christentums und des Islams*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1982, *Erlösung in Christentum und Buddhismus*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1984, *Sein als Offenbarung in Christentum und Hinduismus*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1987, *Dialog aus der Mitte christlicher Theologie*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1992, *Hören auf sein Wort. Der Mensch als Hörer des Wortes Gottes in christlicher und islamischer Überlieferung*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1994a, *Der Islam als Anfrage an christliche Theologie und Philosophie*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1994b, *Friede für die Menschheit. Grundlagen, Probleme und Zukunftsperspektiven aus islamischer und christlicher Sicht*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1996, *Christlicher Glaube in der Begegnung mit dem Islam*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1997, *Der Hinduismus als Anfrage an christliche Theologie und Philosophie*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 1998, *Christlicher Glaube in der Begegnung mit dem Hinduismus*, Verlag St. Gabriel, Mödling.

- Bsteh A. (red.), 1999, *Eine Welt für alle. Grundlagen eines gesellschaftspolitischen und kulturellen Pluralismus in christlicher und islamischer Perspektive*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 2000, *Der Buddhismus als Anfrage an christliche Theologie und Philosophie*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A. (red.), 2001, *Christlicher Glaube in der Begegnung mit dem Buddhismus*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A., 1966, *Zur Frage nach der Universalität der Erlösung. Unter besonderer Berücksichtigung ihres Verständnisses bei den Vätern des zweiten Jahrhunderts*, Herder Verlag, Wien.
- Bsteh A., 2013, *Geschichte eines Dialoges. Dialoginitiativen St. Gabriel an der Jahrtausendwende*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A., Bürkle H. (red.), 1992, *Glaube, der Begegnung sucht. Ein theologisches Programm*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A., Mahmood T. (red.), 2003, *Reading the Signs of the Time. Contemporary Challenges for Christians and Muslims*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A., Mahmood T. (red.), 2004, *Intolerance and Violence. Manifestations – Reasons – Approaches*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A., Mahmood T. (red.), 2006, *Poverty and Injustice. Alarming Signs of the Present Crisis in Human Society Worldwide*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Bsteh A., Mahmood T. (red.), 2007, *Education for Equality. An Answer to Injustice and Intolerance*, Verlag St. Gabriel, Mödling.
- Communicatio Socialis, 17 August 2019 [on-line], https://en.wikipedia.org/wiki/Communicatio_Socialis [dostęp: 5.01.2022].
- Dries A., 2015, *The Great Age of Mission: Some Historical Studies in Mission History by Lawrence Nemer (Review)*, The Catholic Historical Review, t. 101, nr 3, s. 595-597, <https://muse.jhu.edu/article/590362/pdf> [dostęp: 2.03.2022].
- Eilers F.-J. (red.), 2008, *Church and Social Communication in Asia – Documents, Analysis, Experiences*, Logos Publications, Manila (wyd. II).
- Eilers F.-J. (red.), 2011, *Communicating Church: Social Communication Documents. An Introduction*, Logos Publications, Manila.
- Eilers F.-J. (red.), 2014, *Church and Social Communication Basic Documents 1936-2014*, Logos Publications, Manila (wyd. III).
- Eilers F.-J., 1967, *Zur Publizistik schriftloser Kulturen in Nordost-Neuguinea*, Steyler Verlag, Sankt Augustin.
- Eilers F.-J., 2004, *Communicating in Ministry and Mission. An Introduction to Pastoral and Evangelizing Communication*, Logos Publications, Manila (wyd. II).

- Eilers F.-J., 2009, *Communicating in Community. An Introduction to Social Communication*, Logos Publications, Manila (wyd. IV).
- Eilers F.-J., 2012, *Communicating between Cultures. An Introduction to Intercultural Communication*, Logos Publications, Manila (wyd. IV).
- Federation of Asian Bishops' Conferences. *Social Communication*, 2022 [on-line], http://www.fabc.org/pub_p2.html [dostęp: 9.01.2022].
- Fishburn R., Kelly M., Monaghan C., Price P. (red.), 2016, *Creating a Welcoming Space: Reflections on Church and Mission: Essays to Honour Larry Nemer, SVD*, Morning Star Publishing, Sydney.
- Internationally Respected Church Historian Dies in Australia*, <https://divineword.org/internationally-respected-church-historian-dies-in-australia> [dostęp: 18.06.2021].
- Manifest. Vienna International Christian Islamic Round Table: in der 5*, 2008, Mödling Verlag, St. Gabriel [on-line], <https://ixtheo.de/Record/1377779467> [dostęp: 18.06.2021].
- Nemer L., 1981, *Anglican and Roman Catholic Attitudes on Mission. A Historical Study of Two English Missionary Societies in the Late Nineteenth Century (1865-1885)*, Steyer Verlag, St. Augustin („Studia Instituti Missiologici Societatis Verbi Divini”, nr 29).
- Nemer L., 2008, „*An Achievement without Parallel*”. *A Brief History of the SVD at the Missionary Institute London, 1969-2007*, Verbum SVD, t. 49, nr 2, s. 203-210.
- Nemer L., 2009, *My Pilgrimage in Mission*, *International Bulletin of Missionary Research*, t. 33, nr 1, s. 39-41, <http://www.internationalbulletin.orsslissues/2009-01/2009-01-039-nemer.html> [dostęp: 18.06.2021].
- Nemer L., 2013, *The Great Age of Mission. Some Historical Studies in Mission History*, Steyler Verlag, Sankt Augustin („Studia Instituti Missiologici SVD”, nr 100).
- Peace to the World*, 2021, <https://www.almawaada.com/andreas-bsteh/> [dostęp: 17.12.2021].
- Prior J.M., 2008, *The Missionary Institute London 1967-2007. Echoes of Memory, Flashes of Fire*, Verbum SVD, t. 49, nr 2, s. 189-202.
- Rolfes H. (red.), 2007, *Communication Socialis. Challenge of Theology and Ministry in the Church. Festschrift for Franz-Josef Eilers*, Kassel University Press, Kassel.
- Tauchner C., 2021, *Remembering Franz-Josef Eilers SVD (1932-2021)*, Verbum SVD, t. 62, nr 1, s. 116-125.
- Touré A. i Mariko N.I. (dir.), 2005, *Amadou Hampâté Bâ, homme de science et de sagesse: mélanges pour le centième anniversaire de la naissance d'Hampâté Bâ*, Nouvelles éd. maliennes, Karthala, Bamako-Paris.

- Trauer um interreligiösen Dialog-Pionier P. Andreas Bsteh*, 2021, <https://www.katholisch.at/aktuelles/134582/trauer-um-interreligioesen-dialog-pionier-p.-andreas-bsteh> [dostęp: 2.03.2022].
- Tribute to Fr. Franz-Josef Eilers, Ph. D., SVD*, Jan 15, 2021 [on-line], <https://amic.asia/tribute-to-fr-franz-josef-eilers-ph-d-svd/> [dostęp: 9.01.2022].
- Vienna Christian-Islamic Summer University (VICISU)*, 2020 [on-line], <https://interreligioeserdialog.at/dialoginitiativen-in-oesterreich/initiativen-von-institutionen/vienna-christian-islamic-summer-university-vicisu/> [dostęp: 4.01.2022].
- You're Hungry for Something Deeper*, 2020 [on-line], <https://ctu.edu/mission-and-vision/> [dostęp: 3.01.2022].